

УДК 343.14+343.135

Ніна Рогатинська,*канд. юрид. наук, доцент, завідувач кафедри
кримінального права та процесу
Тернопільського національного економічного університету***Владислав Вакіряк,***студент III курсу
Тернопільського національного економічного університету*

ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПОРЯДКУ ЕКСТРАДИЦІЇ

Стаття присвячена дослідженню нормативно-правового регулювання здійснення органами прокуратури своїх повноважень у сфері міжнародного співробітництва з видачі осіб (екстрадиції). Охарактеризовано основні підходи до тлумачення сутності поняття. Розглянуто повноваження Генеральної прокуратури з видачі осіб, органів прокуратури зі здійснення прокурорського нагляду за дотриманням прав осіб, які підлягають екстрадиції, під час її здійснення.

Ключові слова: екстрадиція, міжнародне співробітництво, кримінальний процес, прокуратура, кодекс.

Постановка проблеми. Сучасність характеризується високими темпами процесів політичної та економічної інтеграції країн у різних регіонах світу. Зокрема, на європейському континенті діє одне з найпотужніших геополітичних об'єднань – Європейський Союз, в межах якого відбувається відносно вільний транскордонний рух. Активна участь України в європейській інтеграції зумовлює її поступове залучення до цього простору, що стає справжнім викликом для її правової системи в частині забезпечення високого, якісного рівня функціонування, а також подолання певних негативних наслідків лібералізації міграційного режиму. Одним із них є зростання присутності в Україні елементів міжнародної злочинності, протидія якій зумовлює потребу в удосконаленні форм та засобів міжнародного співробітництва, зокрема, у напрямі забезпечення невідворотності покарання за злочинну діяльність. Вищенаведене характеризує практичну значущість порушеної проблематики та актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретико-методологічні основи міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю та, зокрема, інституту екстрадиції розробляли такі науковці, як М. Антонович, В. Березняк, Ю. Васильєв, О. Виноградова, Ю. Пономаренко, М. Свистуленко, Л. Тим-

ченко та багато інших. Віддаючи належне внеску попередників, зазначимо, що подальших досліджень потребують нормативні аспекти діяльності правоохоронних органів у забезпеченні процесуального порядку екстрадиції в частині підвищення ефективності цього виду співпраці, а також захисту прав особи в процесі його здійснення.

Мета статті полягає в дослідженні правового регулювання діяльності органів прокуратури у забезпеченні процесуального порядку екстрадиції.

Виклад основного матеріалу. Зміст міжнародної співпраці у протидії злочинності становить вчинення передбачених відповідними договорами та положеннями національного законодавства процесуальних дій за фактом звернень уповноважених органів іноземних держав. Екстрадиція є одним із видів такої співпраці, який забезпечує невідворотність притягнення до юридичної відповідальності обвинувачуваних осіб, які переходять від здійснення правосуддя на території іншої держави.

У наукових джерелах сутність екстрадиції визначають по-різному. Так, К. Донець вважає, що вона функціонує у вигляді комплексного правового інституту [3, с. 72].

Ю. Аленін визначає її як діяльність компетентних органів, що базується на загально-

визнаних принципах міжнародного права, нормах міжнародних договорів і внутрішньодержавного законодавства, які передбачають, що держава у разі, якщо злочин входить до її юрисдикції (якщо вона потерпіла від злочину чи він був вчинений на її території, або ж його вчинив її громадянин), запитує і отримує обвинуваченого, підсудного чи засудженого з держави, на території якої він перебуває, або ж розглядає заявлене клопотання іноземної держави і передає запитувану особу [11, с. 794].

Я. Сторожик розглядає екстрадицію як процес, пов'язаний із наданням державами правової допомоги, що полягає в арешті й передачі однією державою іншій (за запитом) особи, що підозрюється або обвинувачується у скоєнні злочину, або ж засудженого злочинця [13, с. 443].

Л. Лобойко характеризує екстрадицію як процедуру, змістом якої є передача особи державою, де вона переховується, державі, на території якої було вчинено злочин, або державі, якій злочином було завдано найбільшої шкоди, чи державі, громадянином котрої є особа, для притягнення її до кримінальної відповідальності або для забезпечення щодо неї обвинувального вироку суду [10, с. 447].

Аналізуючи вищенаведені дефініції, зазначимо, що за сутнісними ознаками вони доповнюють одна одну, відображаючи зміст відносин та заходів, які виникають (вживаються) у межах міжнародної правової допомоги.

Характеристика екстрадиції як «процедури» більшою мірою визначає її функціональний аспект, який, на нашу думку, досить повно розкритий у дефініції за Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК), де конкретизовано її складники: офіційне звернення про встановлення місця перебування на території запитуваної держави особи, яку необхідно видати, та про видачу такої особи; перевірку обставин, що можуть перешкоджати видачі; прийняття рішення за запитом; фактичну передачу такої особи під юрисдикцію запитуючої держави (абз. 2 ч. 1 ст. 541 КПК)[9].

Визначення екстрадиції як «діяльності» та як «процесу» передбачає виділення найважливіших із заходів, які реалізуються у її межах. Тому вищенаведені точки зору збагатили б доповнення про те, що держава не тільки може виконати клопотання про екстрадицію, але й відмовити. Це уточнення підкреслило б той факт, що у вирішенні питання про екстрадицію беруться до уваги права особи, щодо якої вчиняється ця дія, а також інтереси держави перебування такої особи, яка може бути зацікавлена у притяг-

ненні її до відповідальності за скоєні злочини на своїй території.

Обговорюючи визначення екстрадиції як «правового інституту» вважаємо, що її слід розглядати як один зі складових інструментів категорії вищого порядку – «інституту міжнародного співробітництва» під час кримінального провадження».

Нормативно-правове забезпечення екстрадиції становлять:

- міжнародні договори, підписані та ратифіковані Україною (зокрема, Європейська конвенція про видачу правопорушників [5], Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах [4],

- Конвенція про правову допомогу і правові відносини в цивільних, сімейних та кримінальних справах [7];

- Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведінки і покарання (стосовно осіб, які вчинили відповідні злочини [8]);

- двосторонні міжнародні договори України про видачу правопорушників (передачу засуджених осіб), взаємну правову допомогу у кримінальних справах;

- двосторонні міжнародні договори колишнього СРСР, що застосовуються у порядку правонаступництва [14];

- національне законодавство України (зокрема, КПК, Закон України «Про прокуратуру»[6]).

Одне з головних місць у міжнародному співробітництві з видачі правопорушників належить органам прокуратури України, які виконують функції безпосередньої видачі особи, здійснюють прокурорський нагляд за дотриманням прав осіб та законністю рішень, які приймаються уповноваженими органами під час процедури екстрадиції.

За Генеральною прокуратурою України (далі – Генпрокуратура) закріплено статус одного із центральних органів України щодо видачі осіб (екстрадиції). Відповідні норми містяться в національному законодавстві та міжнародних договорах України. Зокрема, п. 2 ст. 574 КПК окреслює її компетенцію видачею осіб, підозрюваних, обвинувачених у кримінальних провадженнях під час досудового розслідування.

Проте, як зазначає А. Богуцька, на підставі міжнародного договору у здійсненні процедури екстрадиції органами досудового розслідування чи судовими органами на всіх стадіях кримінального провадження центральним органом України щодо видачі особи є тільки Генеральна прокуратура України (це положення закріплено ст. 80 Конвенції про правову допомогу і правові відносини у

цивільних, сімейних і кримінальних справах між країнами СНД, підписаною у 1993 р.) [1, с. 293].

Представництво центрального органу у відносинах із суб'єктами подання клопотання покладається на посадових осіб та органи прокуратури. Зокрема, до компетенції Генерального прокурора належать питання екстрадиції та кримінального переслідування; до компетенції органів прокуратури – питання вчинення процесуальних дій, які потребують санкції прокурора (суду).

Генеральна прокуратура України щодо видачі особи (екстрадиції) має повноваження:

- звертатися до компетентних органів іноземних держав із запитом про видачу особи (екстрадицію), тимчасову видачу або транзитне перевезення;
- розглядати запити компетентних органів іноземних держав про видачу особи (екстрадицію), тимчасову видачу або транзитне перевезення та приймати рішення щодо них;
- організувати проведення екстрадиційної перевірки;
- організувати прийом-передачу осіб, щодо яких прийнято рішення про видачу (екстрадицію), тимчасову видачу чи транзитне перевезення;
- здійснювати інші повноваження у порядку виконання окремих процесуальних дій щодо особи, які встановлюються відповідними статтями КПК (застосування запобіжних заходів, спрощеного порядку видачі особи, відстрочення передачі тощо), а також визначені міжнародними договорами України про видачу особи (екстрадиція) [9].

Окреме місце в структурі повноважень Генеральної прокуратури займає обґрунтування рішення про відмову в екстрадиції. Більшість норм, які встановлюють підстави відмови, наведено у ст. 589 КПК. Наведений перелік причин та обставин, які перешкоджають цьому, не є вичерпним, у нормі абз. 6 ч. 1 ст. 589 міститься застереження про те, що в окремих випадках такі підстави можуть встановлюватися міжнародними договорами України.

У цьому контексті слід розглядати нормативно-правові акти, які встановлюють загальний перелік особливих підстав (конвенції, двосторонні договори) та у відносинах з окремими країнами (за двосторонніми договорами). Наприклад, ст. 3 договору між Україною та Сполученими Штатами Америки про взаємну правову допомогу у кримінальних справах встановлює, що у передачі особи, яка перебуває під вартою для дачі показань або інших цілей, може бути відмовлено, якщо це завдасть шкоду безпеці або

подібним істотним інтересам запитованої держави [2].

Прокурорський нагляд за здійсненням екстрадиції забезпечує виконання таких завдань:

- попередження та припинення порушень прав та законних інтересів осіб, стосовно яких проводиться екстрадиція;
- забезпечення встановлених законодавством умов і порядку проведення процедур екстрадиції.

Прокурорський нагляд у цій сфері регламентується виключно національним законодавством, переважно в межах загальних функцій прокуратури, передбачених ст. 36 КПК. Зокрема, згідно з п. 17 ч. 1 прокурор уповноважений доручати органу досудового розслідування виконання запити (доручення) компетентного органу іноземної держави про міжнародну правову допомогу або перейняття кримінального провадження, перевіряти повноту та об'єктивність розслідування у перейнятому кримінальному провадженні. Згідно з п. 18 ч. 1 – перевіряти перед направленням прокуророві вищого рівня документи органу досудового розслідування про видачу особи (екстрадицію), повертати їх відповідному органу з письмовими вказівками, якщо такі документи не обґрунтовані або не відповідають вимогам відповідних міжнародних договорів.

Крім того, компетенцію органів прокуратури у здійсненні прокурорського нагляду чіткіше окреслюють норми наказу Генерального прокурора України «Про організацію роботи органів прокуратури України у галузі міжнародно-правового співробітництва». З наведеного у нормативному акті переліку слід згадати такі:

- забезпечення виконання підпорядкованими прокурорами та органами досудового розслідування вимог ст. 575 КПК України щодо видачі особи (екстрадиції);
- надання висновку щодо обґрунтованості клопотання про екстрадицію;
- оцінка відповідності нормам національного чи міжнародного законодавства документів органу досудового розслідування щодо екстрадиції, підготовлених українською стороною;
- здійснення нагляду за дотриманням законності у процесі затримання розшукуваної особи (за зверненням іноземної держави);
- інформування компетентних органів іноземних держав про затримання осіб, розшукуваних ними для притягнення до кримінальної відповідальності чи виконання вироку суду;
- проведення перевірки наявності законних підстав для затримання, відповідності

процесуального оформлення затримання законодавству України, своєчасності та повноти виконання органом, що здійснив затримання, вимог ст.ст. 208, 582 КПК України;

- забезпечення додержання законних прав особи у процесі екстрадиції;
- попередження порушень українськими органами досудового розслідування конституційних прав громадян під час їх екстрадиції [12].

Прокурорський нагляд за виконанням зобов'язань щодо здійснення екстрадиції полягає у зверненні прокурора до слідчого судді про застосування таких запобіжних заходів щодо осіб, які підлягають екстрадиції, як тимчасовий та екстрадиційний арешт (ст. ст. 583 та 584 КПК, відповідно).

Як захід прокурорського нагляду за обґрунтованістю клопотання про екстрадицію розглядаємо також екстрадиційну перевірку, яка може проводитися прокуратурою за зверненням центрального органу України (ст. 587 КПК).

Висновки

Отже, екстрадиція є одним із правових засобів забезпечення невідворотності покарання за вчинення кримінального злочину. На органи прокуратури покладаються особливі функції зі здійснення та забезпечення дотримання законодавства під час видачі осіб за запитом іноземної держави. Їх можна поділити на дві групи: безпосередня видача підозрюваних, обвинувачених у кримінальних провадженнях під час досудового слідства; прокурорський нагляд за дотриманням прав та законних інтересів осіб, стосовно яких ведеться провадження про екстрадицію. Складність правозастосовної практики у цій сфері відносин зумовлюється: наявністю багатьох нормативно-правових актів, які регулюють відносини України з іншими країнами, порядок взаємодії уповноважених органів, підстави відмови у задоволенні клопотання про екстрадицію, наявність політичних, військових, економічних інтересів, які можуть бути порушені внаслідок видачі особи.

Тож перспективи подальших досліджень вбачаємо в обговоренні відносин із приводу екстрадиції між Україною і країнами ЄС та США з метою виявлення проблемних питань та розробки методів їх вирішення.

Список використаних джерел:

1. Богуцька А.В. Співробітництво Генеральної прокуратури України в міжнародно-правовій сфері // Актуальні проблеми сучасного міжнародного права : зб. наук. ст. за матеріалами І Харк. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова (Харків, 27 листоп. 2015 р.) : у 2-х ч. – Харків, 2015. – Ч. 1. – С. 292–297.
2. Договір між Україною та Сполученими Штатами Америки про взаємну правову допомогу у кримінальних справах // Офіційний вісник України. – 2006. – № 31. – С. 463. – Ст. 2280.
3. Донець К. Прокурорський нагляд за здійсненням видачі особи (екстрадиції) у кримінальних провадженнях під час досудового розслідування / К. Донець // Вісник прокуратури. – 2015. – № 7. – С. 71–78.
4. Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах від 20.04.1959 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 26. – С. 223. – Ст. 1735.
5. Європейська конвенція про видачу правопорушників від 13.12.1957 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 26. – С. 223. – Ст. 1734.
6. Про прокуратуру : Закон України зі змінами : за станом на 12.05.2016 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : Законодавство. – 2016. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>.
7. Конвенція про правову допомогу і правові відносини в цивільних, сімейних та кримінальних справах від 21.01.2006 // Офіційний вісник України. – 2005. – № 44. – С. 328. – Ст. 2824.
8. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : Законодавство України. – 2016. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_085.
9. Кримінальний процесуальний кодекс України : станом на 05.01.2016. – Харків : Право, 2016. – 364 с.
10. Кримінально-процесуальне право : курс лекцій / за ред. Л.М. Лобойка. – 2-ге вид., змінене і доп. – К.: Істина, 2008. – 485 с.
11. Кримінально-процесуальне право України : підручник / за заг. ред. Ю.П. Аленіна. – Х.: ТОВ Одіссей, 2009. – 806 с.
12. Про організацію роботи органів прокуратури України у галузі міжнародного співробітництва : Наказ Генерального прокурора України від 18.09.2015 № 223 [Електронний ресурс] / Генеральна прокуратура України. – 2015. – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=166800 (24.05.2016).
13. Сторожик Я.Ю. Поняття та загальні умови екстрадиції осіб, які вчинили кримінальне правопорушення // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2012. – № 4. – С. 438–445.
14. Чинні двосторонні міжнародні договори в сфері правової допомоги [Електронний ресурс] / Міністерство юстиції України: офіційний веб-сайт. – Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/9590>.

Статья посвящена исследованию нормативно-правового регулирования осуществления органами прокуратуры своих полномочий в сфере международного сотрудничества по выдаче лиц (экстрадиции). Охарактеризованы основные подходы к толкованию сущности понятия. Рассмотрены полномочия Генеральной прокуратуры по выдаче лиц, органов прокуратуры по осуществлению прокурорского надзора за соблюдением прав лиц, подлежащих экстрадиции, во время ее осуществления.

Ключевые слова: экстрадиция, международное сотрудничество, уголовный процесс, прокуратура, кодекс.

This article is dedicated to the legal regulation of the prosecution in international cooperation on extradition of persons. The main approaches to the substance of the issue, in particular transfer procedure, activity of competent authority and comprehensive legal institution. It is established, that to the significant degree these definitions, complement one another on substantial aspects. The author's interpretation of the substance of the issue has been provided. The main parts of legal and regulatory environment of extradition according to which the procedure of the execution is being established has been analyzed. As well as the list of treaty countries of this kind of legal assistance and the conditions due to which the countries can be refused in extradition. The main authority of General Prosecutors Office on the person's extradition has been studied, as well as the prosecutorial supervision upon upholding human rights liable for extradition and during the extradition.

Key words: extradition, international cooperation, criminal procedure, prosecutors, code.

